

תערוכת היודאיקה החדשה במוזיאון תשמישי הקדושה מתחום המונופול הדתי. מסתבר שגם כופרים בעיקר יכולים לעצב מזוזות וחנוכיות ואפילו להתפרנס מהן. מבצלאל תצא תורה

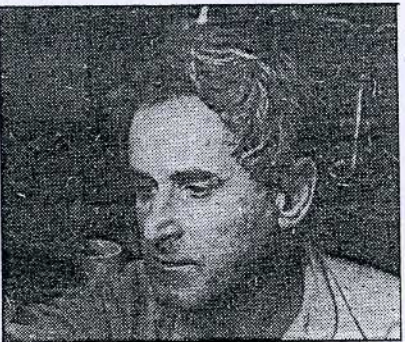
טלי תמיר

להדליק נר שבת בפמוט דמוי פיגורה פרימיטיבית. עודד הלחמי, פסל ישראלי היושב שנים רבות בניוירוק, מייצג את העמדה הפיסולית הקרובה ביותר לעמדה העיצובית: הוא עובד עם הפנים לשוק היהדות האמריקאית ספוג הנוסטלגיה, שכל רימון ומודל של סוכה מחמם את לבו המסורתי, ושטעמו העיצובי מודרני בירשתתן מפתיע יותר מבין האמנים הוא הצייר יחזקאל שטרייכמן, איש אופקים-חדשים, שבשעות הרגיעה שלו מערכי המופשט האוניברסאלי אוהב ללוש בחומר, ויצאו לו המון תוכניות יפהפיות, כולן מתנות תנוכה לנכדים. החנוכיות האלה נאספו היישר מבתי הנכדים, בלי שעברו אדיפעם דרך גלריה כלשהי. כמעט, אפשר לומר, גילוי מתחרת יהודית חדשה, שלא ידעו עליה כל השנים.

מי שהופך את התערוכה על פיה, מתערוכת עיצוב לתערוכה ברמה של דיון מהותי, הוא משה גרשוני בעבודות הקראמיקה שלו. גרשוני מנסה להתחבר לאמנות היהודית לא כקרויו צדדי לומני התגים וגם לא דרך "שולחן ערוך", אלא דרך קיומו האותנטי כישראלי חילוני, שלא מוכן לוותר על זהותו כיהודי. צלחות הקראמיקה המצוירות והכתובות שלו, שנעשו כולן בשנה האחרונה, הן חריפות עוד יותר מהצויר שלו, בנסיון להתקרבות הפרובוקטיבי שלחן אל חפצי קודש יהודיים. פישוש מציגה את הצלחות שלו על רקע צילום של צלחת יהודית עתיקה, הנושאת כתובת בכתב-יד כחול: "גוט יונטער", צלחת שהיתה לגבי גרשוני אחד ממקורות ההשראה במסע שלו אל הקראמיקה.

פישושי: "העבודות של גרשוני הן מאוד גבריות. לו היו מציגים את זה בתערוכת אמנות היו נתקלים בוודאי בתגובות כמו: 'זו לא אמנות, זו יודאיקה'. אנתנו עושים את ההפך. אנתנו מצייגים את זה כשאלה, מה זו יודאיקה היום, איפה הגבול? תרדים לא יסתדרו עם זה, למרות שהקשר של גרשוני למסורת היהודית הוא מאוד חזק והציטוט שלו מתוך התפילה ממש מתנגן. דרך העבודות שלו עולות שאלות של הקיום הרוחני, שאלות על השואה, על החברה הישראלית היום. היה חשוב לי להציג את זה".

הרעיון להתמודד עם יודאיקה עכשווית במדויק (באחור אקדמי בטוח מאוד) עלה בעקבות סידור מחודש של תצוגת הקבע במחלקת הירודאיקה (אחרי 22 שנות קיפאון), שבמסגרתה הוצגו לראשונה עבודות יודאיקה מודרניות. כמות המבקרים שהצטופפו והתעניינו דווקא בכמות אפרשות הו חזיקה אצל פישוש את ההחלטה להחליף לעבוד על תערוכה, שתוקדש כולה לנושא. תיש עמוק במשך חצי שנה בנה את התערוכה הנוכחית. פישוש: "העבודה שיוודאיקה

מונא ביודאיקה מרחב פיסולי גדול, אופיר

והחלקים היפים של היהדות לא שייכים רק לחרדים, אלא פתוחים לשינוי ולאיינטרפרטאציות מודרניות ואישיות.

כאדם שעוסק ביודאיקה, מה מעוררת בך ההקצנה הדתית בארץ?

אני פוחדת מהתחרדות כמו כולם, אך מבחינה מקצועית אני לא רואה את זה עדיין כאיום ממשי. התרדה שלי היא יותר חרדה כללית של אורח ופחות מכך של עובדת מוזיאון.

ומה עם הצג שכנגד אפשרות לביקורת על טיפוח נטיות דתיות והיסחפות בורח הקיצוני?

התערוכה נאצרה מתוך גישה עניינית ותרברית, ואני מאוד מקווה שלא יפרשו אותה לא נכון. היא יכולה לתרום דווקא לפתיחות של שני הצדדים.

הגישה, שלפיה תורם עיצוב יודאיקה מודרנית ליתר פתיחות, ולא לטיפוח קיצוניות, אופיינית לכל מעצבי היודאיקה ששוחחתי איתם. ישראל דהאן (44), מעצב יודאיקה ומורה בצלאל, עובד בשותפות עם בני ברונשטיין (44) על סדרת כלי יודאיקה מכסף. דהאן, שגדל בבית דתי והסיר את הכיפה בשלב מוקדם בחייו, מגדיר עצמו כ"אדם שאינו חילוני ואינו מקיים תרי"ג מיצוות. אני לא הפכתי להיות רב כתי לעשות יודאיקה. עצם העובדה, שאני לא מקיים מיצוות ולא הולך עם כיפה ובכל זאת עושה יודאיקה, אומרת דרשני.

לשאלה, מה מושך מעצבים צעירים וחילונים לעצב יודאיקה דווקא, יש מספר תשובות אפשריות. קסמי יודאיקה היא שם פיתוי קל למי שמקצועו צורפות והוא נהנה במחוסם הכלכלי של השוק הישראלי. אבל מסתבר שהאתגר הוא

חנוכיות שצבא-אפשר להדליק, לחובר

לא רק כספיי. אריה אופיר, שעוסק ביודאיקה עשרים שנה, וניהל את מחלקת הצורפות בצלאל במשך 12 שנה, מסביר: "תחום התופש העיצובי והמיגוון העשיר מאוד של חפצים בירודאיקה הוא מעורר ומתוהו בהחלט אתגר מקצועי. האלטרנטיבה שמציעה הצורפות בתחום הכלים, למשל קומקומי תה, היא מוגבלת יותר מבחינה עיצובית. ביודאיקה, למרות שאתה מציית לחוקי ההלכה, יש לך מרחב פיסולי גדול. האתגר הנוסף היה להתמודד בשטח שעד לפני עשרים שנה היה כמעט ריק. כשאני התחלתי היו רק זליג, ברמן וגומבל. הייתי הצעיר מבין הוותיקים, וראינו את עצמנו מתחילים מאפס. היינו צריכים להעמיד את הנושא על הרגליים. כצויר ובפיסול לומדים תולדות האמנות, וקיימת מת התפתחות סגנונית רצופה שאינה קיימת ביודאיקה. אני לא יכול להישען על יוצר כלשהו מן העבר, כי אין ביניהם יוצר בעל סגנון אישי. אין הברל בכלי יודאיקה בין המאה ה-16 למאה ה-18. הצורות הבארוקיות לא אמרו לי כלום, ולכן הייתי צריך לסגור פערים עצומים בתחום העיצוב. כשהתחלתי לעבוד, לפני עשרים שנה, הייתה ההשפעה המאוחרת ביותר בעיצוב זו של הבאוהאוס. הייתי צריך לערוך את היודאיקה לסגנון הזה ולהרביק פער של שלושים שנים נרספות. מה שאני עושה עכשיו שונה מקצה לקצה מנקודת ההתחלה שלי".

אחת הפעולות הראשונות של אופיר כמנהל מחלקת הצורפות היתה ליצור הפרדה בין כלים לתכשיטים. היודאיקה השתלבה במסגרת פרויקט מיוחד בעיצוב כלים. אופיר: "הבאנו למחלקה את הרב גוטהולד, שנתן הרצאות על חוקי ההלכה. הרב גוטהולד הוא רב פרוגרסיבי ופתוח

מאוד לרעיונות חדשים. הוא נתן לגיטימציה לוותר על הברכות הכתובות גביע הקידוש, כפי שהיה מקובל במשך שנים".

מי שלומד את החוקים מהחיים, אינו נפח, ושמה שמקובל כחוק מהחיים, אינו נכתוב. אופיר מרגיש כמי שמפסיר במשוך הקיפאון המסורתי. "אני כמו גרגר קטן שינופל לתוך כוס מים ולאט לאט משנה אותם. המים בכוס. דרך האובייקטים האלה, דתיים מתחנכים לאט לאט להכיר מתמוגת האמנות העכשווית עם הצד הפיצורית תרבות חדשה". האתגר שמציב ייראה אולי בעיני רב אורתודוקסי כחלחלוטין או אף גרוע מזה, וכך גם השימוש בשילובים של טיטאניום צבעוני, שיש זוכית ואלומיניום וחומרים חדשים אחרים אופיר לא מתעלם מהדין החברתי העיצובי, אך לא רואה עדיין מצד הציבור לשנות במשהו את דרכו. "אין לי דבר נג כלשהי. שום דבר לא ימנע ממני לעצב לך אתר, ואין לי שום התחייבות לדבר לאה רגשי. אני עובד כאיש מקצוע, וכפייה יכולה לאיים בראש ובראשונה על היצירות שלי כאמן".

בני ברונשטיין בחר ביודאיקה בשלב יותר מתקדם בקריירה שלו כצורף, אחרי גרבה שנים בתכשיטים. ברונשטיין: "בזו דבר חדש, ואני עושה את הסדרה הזו בו רחימו. לא יכולתי לעשות יודאיקה בלי מסוימת בחיים. חונכתי ברוח ההתיישבות ודת, בקריית-משה בירושלים. חייתי בין חיל שרק בתגים נהגו ללכת לבית-כנסת. הבעיה הטרידה אותי כשהייתי בלונדון והתחלתי שוב על הקשר שלי ליהדות. אבל רק כשאמרה הייתי צריך ללכת לבית-כנסת עם ואחי לומר 'קריש' גיליתי כמה דברים שמצבעיני. זה היה לפני ארבע שנים, ואז התו לראות שאני מסוגל להתמודד מבחינה נג עם יודאיקה". לצורך הפרויקט ביודאיקה ברונשטיין לישראל דהאן, שלמד בצלאל. יחד הם מעצבים, בהרמוניה מוש על-פי עדותם, סדרות קטנות של שמונה פר כל-אחד מכלי הקודש.

שי לחובר (30) אינו חושש בכלל מהת של הדתיים. להפך: "יודאיקה המשך בעמט

גרשוני שואל